

## ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Wilhelm Rudolph, Das Buch Ruth — Das Hohe Lied — Die Klagelieder. — 1962. Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn. Seiten 269.

Ὁ μετὰ χεῖρας XVII τόμος τῆς νῦν ὑπὸ νέαν διεύθυνσιν καὶ ὡς πράγματι νέας ἐκδόσεως ἐμφανιζομένης λαμπρᾶς ἐρμηνευτικῆς σειρᾶς τοῦ Kommentar zum Alten Testament τοῦ Ernst Sellin περιέχει τὰ εἰς τὰ βιβλία Ῥοὺθ — Ἄσμα Ἀσμάτων καὶ Θρήνοι Ἰερεμίου ὑπομνήματα τοῦ Ἰβαν γνωστοῦ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Münster καθηγητοῦ κ. W. Rudolph καὶ δὴ τὰ μὲν εἰς τὰ α' καὶ γ' κατ' ἐπεξεργασίαν τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐρμηνευτοῦ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ σειρᾷ ἐν ἔτει 1939 δημοσιευθείσης α' ἐκδόσεως, τὸ δὲ δεύτερον ἀποτελεῖ α' ἐκδοσιν παρεσκευασμένην ἤδη ἀπὸ τοῦ 1942, μόλις δὲ πρὸ δύο ἐτῶν δημοσιευθεῖσαν βεβαίως ἀνανεωμένην, τοῦ ὑπομνήματος τοῦ Ἄσματος.

Τοῦ ὑπομνήματος εἰς τὴν Ῥοὺθ (σελ. 21-72) προτάσσεται πυκνὴ εἰσαγωγὴ, ἐνθα ἐξετάζονται τὰ ζητήματα περὶ τῆς θέσεως τοῦ βιβλίου ἐν τῷ Κανόνι, περὶ τοῦ κειμένου, τοῦ χρόνου τῆς συγγραφῆς, τῆς ἀξιοπιστίας καὶ τοῦ σκοποῦ, ὡς καὶ βιβλιογραφία. Κατὰ τὸν κ. Rudolph τὸ βιβλίον εἶναι παλαιότερον τοῦ ἐν ἔτει 622 δημοσιευθέντος Δευτερονομίου, ἡ διήγησις του εἶναι ἀξιόπιστος ἱστορικῶς, σκοπὸς δὲ αὐτῆς, ὡς καὶ τῶν ἄλλων βιβλίων τῆς Παλ. Διαθ., εἶναι νὰ ὁμιλῶσιν («οὐχὶ περὶ ἀνθρώπων, ἀλλὰ περὶ τοῦ Θεοῦ») καὶ τῆς προνοίας του διὰ τοὺς εἰς αὐτὸν ἐμπιστευομένους, ἐνῶ ἡ συμπερίληψις τοῦ βιβλίου εἰς τὸν κανόνα τῆς τε Π. καὶ τῆς Κ. Διαθήκης ὀφείλεται εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ἐξιστορουμένου «ἐπεισοδίου» διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Δαβὶδ, ὡς καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς σωτηρίας. Ἐπακολουθεῖ ἡ ἐρμηνεία περιέχουσα καὶ περισπούδαστον παρέκβασιν περὶ τοῦ ἐθιμοῦ τοῦ λεγομένου συγγενικοῦ (λευρατικοῦ) γάμου τῆς ἀγγιστειακῆς ἐξαγορᾶς (Geulla), περὶ ἧς ὁ λόγος ἐν β' 20, γ' 2. 9. 12 ἐξ. (σ. 60-63).

Καὶ τοῦ ὑπομνήματος εἰς τὸ Ἄσμα (σ. 73-186) προτάσσεται ἰδιαιτέρα ἐκτενὴς εἰσαγωγὴ, ἐνθα ἐξετάζονται ἡ θέσις τοῦ βιβλίου ἐν τῷ Κανόνι, τὸ κείμενον, αἱ δοθεῖσαι εἰς αὐτὸ ἐρμηνεῖαι, ἡ λογοτεχνικὴ μορφή αὐτοῦ, ἡ σημασία τοῦ Ἄσματος, ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος τῆς ποιήσεως αὐτοῦ, ὡς καὶ πλουσία βιβλιογραφία, μεθ' ἧς ἐπακολουθεῖ ἡ ἐρμηνεία. Ἐκ τῶν δοθεισῶν ἐρμηνειῶν ὁ κ. Rud. διατρίβει οὐκ ὀλίγον περὶ τὴν ὑπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς Συναγωγῆς καὶ ἀκολούθως καὶ ὑπὸ τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καὶ μέχρι σήμερον ὑπὸ τε τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς καὶ τῆς ὀρθοδόξου, ἐν μέρει δὲ καὶ ὑπὸ τῆς προτεσταντικῆς θεολογίας, μάλιστα δὲ ὑπὸ τοῦ Πουριτανισμοῦ καὶ τοῦ Εὐσεβισμοῦ χρησιμοποιουμένης ἀλληγορικῆς ἐρμηνείας, τὴν ὅποian διὰ πολλῶν προσπαθεῖ νὰ ἀποκρούσῃ, προτιμᾷ δὲ τὴν λεγομένην φυσικὴν, τ.ἔ. τὴν κατὰ γράμμα ἐρμηνείαν Θεοδώρου τοῦ Μουφουεστίας, ἡ μᾶλλον τοῦ Herder καὶ τῶν πλείστων νεωτέρων διαμαρτυρομένων ἐξηγητῶν, ἣν καὶ διὰ πολλῶν ὑποστηρίζει ὡς δῆθεν χριστιανικωτέραν, ἀντὶ τῆς ἀσκητικῆς ἀλληγορικῆς, ἃν καὶ γνωρίζει ὅτι τὰ πράγματα ταῦτα, ὅταν τις καταφάσκῃ αὐτά, δὲν ἀποτελοῦσιν ἀκίνδυνον ἔδαφος, ὥστε νὰ ἀποβαίνῃ δεδικοιολογημένη ἡ παραίνεσις τοῦ Παύλου «τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίαν» (Ρωμ. ιγ' 14 πρβλ. καὶ Α' Κορ. ζ' 19), παραλείπει δέ, πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου ἐν Ματθ. ζ' 28. «Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸν χρόνον τῆς ποιήσεως τοῦ Ἄσματος, ἀποβλέπων εἰς τοὺς γλωσσικοὺς λόγους, φρονεῖ ὅτι «ἡ γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι πλήρως νοητὴ προκειμένου περὶ τοῦ 500 π.Χ.», ἐνῶ τούναντιον, ὅσον βραδύτερον τοποθετεῖται ἡ σύνθεσις τοῦ βιβλίου, τοσοῦτο δυσκολώτερον νοεῖται ἡ εἰς τὸν Κανόνα ἀποδοχὴ αὐτοῦ· ἀκόμη δὲ καὶ «ἡ ἀπόδοσις τούτου εἰς τὸν Σολομώντα καθίσταται νοητὴ, ὅταν ληφθῇ

πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι εὐρισκόμεθα πρὸ γεραροῦ παλαιοῦ ἄσματικοῦ ὕλικου» (σελ. 111). "Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸν τόπον τῆς ποιήσεως αὐτοῦ, διὰ σπουδαίους ἑσωτερικοὺς λόγους προτιμᾷ τὴν Ἱερουσαλήμ.

Τέλος καὶ τοῦ ὑπομνήματος εἰς τοὺς Θ ρ ῆ ν ο υ ς (σ. 187-263) προτάσσεται εἰ σ α γ ω γ ῆ. ἔνθα ἐξετάζεται ὁ τίτλος, ἡ ἐν τῷ Κανόνι θέσις, τὸ κείμενον, ἡ λογοτεχνικὴ μορφή, ὁ χρόνος τῆς ποιήσεως, ἡ ἐνότης καὶ τὸ θεολογικὸν περιεχόμενον καὶ ὁ συγγραφεὺς, μεθ' ἃ ἐπακολουθεῖ ἡ βιβλιογραφία καὶ ἡ ἐ ρ μ η ν ε ἷ α τοῦ βιβλίου. Ὁ κ. Rud. ἀποκρούει τὸ κατ' αὐτὸν ἐξεζητημένον λογοτεχνικὸν εἶδος τοῦ «θρήνου ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τοῦ ἱεροῦ», ὅπερ ἐνόμισεν ὅτι ἀνεκάλυπεν ὁ κ. Kraus, καὶ ἀναβιβάζει τὴν ποίησιν τοῦ μὲν α' κεφ. εἰς τὸν μετὰ τὴν πρώτην ἀπαγωγὴν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν χρόνον (597), τῶν δὲ κεφ. β' καὶ δ' εὐθὺς μετὰ τὸ 587 καὶ τῶν κεφ. γ' καὶ ε' ὄλιγον τι βραδύτερον, δεχόμενος ὡς τύπον τῆς ποιήσεως ἀπάντων τῶν θρήνων τούτων τὴν Παλαιαστίνην, ὡς ποιητὴν δὲ ἄνδρα ὁμόφρονά μὲν τοῦ Ἱερεμίου, οὐχὶ δ' ὅμως αὐτὸν τὸν μέγαν προφήτην, ἀν καὶ δὲν συμμερίζεται ἅπαντα τὰ προβαλλόμενα ἀντίθετα ἐπιχειρήματα. Τέλος ὡς πρὸς τὴν θεολογικὴν ἀξίαν τοῦ βιβλίου ὁ κ. Rud. ἀποκρούει μὲν τὴν χριστολογικὴν ἐρμηνείαν αὐτοῦ, ἀναγνωρίζει δὲ τὴν θρησκευτικὴν καὶ διὰ τοὺς χριστιανοὺς σπουδαιότητα αὐτοῦ.

Ἡ ὑπὸ τοῦ ἐγκρίτου τούτου ἐρμηνευτοῦ ἀσκουμένη καὶ ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις ὑπομνήμασι φιλολογικὴ κριτικὴ ἐ ρ μ η ν ε ἷ α, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ἐμβριθεστάτης κριτικῆς ἐπὶ τοῦ κειμένου, εἶναι ὑποδειγματικὴ, ὡς καὶ αἰ λ ι α ν ἐμπεριστατωμένοι εἰσαγωγαὶ αὐτῶν, ἀσχετῶς πρὸς τὰ ὑπάρχοντα σημεῖα διαφανείας ἡμῶν.

## Π. I. Μπρατσιώτης.

Β α σ ι λ ε ἰ ο υ Β ἑ λ λ α., Τὸ βιβλίον τῆς Ῥούθ. Εἰσαγωγή-μετάφρασις ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ. Κείμενον Ὁ'. Σχόλια. Ἐκδοτ. Οἶκος «Ἀστήρ» Ἀλ. καὶ Ε. Παπαδημητρίου. Ἀθήναι 1964. Σελ. 56.

Εἰς τὸ ὀραϊστάτον καὶ διδακτικώτατον βιβλίον τῆς Ῥούθ, ἐκτὸς τῆς σφριζομένης λαμπρᾶς ἐρμηνείας τοῦ Θεοδωρήτου, ἔχομεν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἑλληνιστὶ τὰ ὑπομνήματα τῶν κ. κ. Π. Τρεμπέλα καὶ Π. Σιμωνῆ, εἰς ἃ προστίθεται καὶ τὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Βέλλα. Προτάσσεται τούτῳ διεξοδικὴ εἰ σ α γ ω γ ῆ, (σελ. 5-16), ἔνθα ἐξετάζεται τὸ περιεχόμενον, ὁ σκοπὸς καὶ ὁ χρόνος τῆς συγγραφῆς τοῦ βιβλίου, ὁ συγγραφεὺς καὶ ἡ θέσις τοῦ βιβλίου ἐν τῷ Κανόνι, τῆς Π.Δ., ἡ θρησκευτικὴ καὶ λογοτεχνικὴ ἀξία αὐτοῦ, ὡς καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία, πρὸ παντὸς δὲ ἡ νεωτέρα καὶ νεωτάτη. Ὡς σ κ ο π ὸ ν μὲν τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ ὁ κ. Β. ὅστις εἶχε περὶ τούτου ἀσχοληθῆ καὶ ἐν ἰδιαιτέρᾳ πραγματείᾳ πρὸ ἐτῶν ἀγγλιστὶ (1954) καὶ ἑλληνιστὶ (1956), δέχεται καὶ ἐνταῦθα τὸν τονισμὸν τῆς συνοχῆς τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας διὰ τῆς προβολῆς τοῦ παραδείγματος τῆς ἀλλοεθνούς Ῥούθ εἰς χρόνους χαλαρώσεως τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν, ὡς χ ρ ὶ ο ν δὲ τὴν ἐποχὴν ἀπο 10-4 αἰῶνος π.Χ., καὶ ὡς συγγραφεὴ ἀγνωστον μὲν εἰς ἡμᾶς, ἀλλ' ἄνδρα πεπρωτισμένον «μὲ εὐρεῖαν σκέψιν τοῦ νοῦ καὶ μὲ λογοτεχνικὸν τάλαντον», ἀποτυπώσαντα δι' αὐτῆς τὴν προϋπάρχουσαν διήγησιν τῆς Ῥούθ κατὰ τὸν πλέον δεξιότερον τρόπον καὶ παρουσιάσαντα ἀριστοῦργημα τὶ τῆς Ἱσραηλιτ. διηγηματογραφίας, τοῦ ὁποῖου ἐν ἰδιαιτέρᾳ § ἀναλύει τὴν θρησκευτικὴν καὶ λογοτεχνικὴν ἀξίαν. Ἐπακολουθεῖ εἶτα καὶ ἐρμηνεία ἐμπεριστατωμένη, φιλολογικὴ καὶ κριτικὴ, ἐπὶ τῇ βᾶσει μὲν τοῦ Μωσῶν. κειμένου, ἐν ἀντιβολῇ δὲ καὶ πρὸς τοὺς Ὁ', δι' ἧς ἔτι μᾶλλον ἐξαιρεται καὶ ἀνάγλυφος παρουσιάζεται ἡ ἐν λόγῳ μεγάλη ἀξία τοῦ μικροῦ τούτου βιβλίου.

## Π. I. Μπρατσιώτης.

Λεωνίδου Ι. Φιλίππιδου, Πρωτογόνων θρησκευτικῆ ζωῆ. Ἀθήναι 1964. Σελ. X+150.

Ἡ θρησκεία τῶν πρωτογόνων ἀποτελεῖ ἐν τῶν μάλιστα φλεγόντων θεμάτων τῆς ἡμερησίας διατάξεως τῆς συγχρόνου θρησκευτολογικῆς τε καὶ ἐθνολογικῆς καὶ ἀνθρωπολογικῆς συζητήσεως. Διδὺ τυγχάνει καὶ ἐκ τῶν προτέρων εὐλογον τὸ διαφέρον, ὅπερ προκαλεῖ πρὸ πάντων εἰς τοὺς θεολόγους, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντα πνευματικὸν ἄνθρωπον ἢ μετὰ χεῖρας ἐργασία τοῦ πρώτου τακτικοῦ Καθηγητοῦ τῆς Θρησκευτολογίας ἐν Ἑλλάδι. Ἡ ἐργασία αὕτη, ἥς προτάσσεται, μετὰ τὸν πρόλογον, ἀναλυτικὸς πίναξ τῶν περιεχομένων (γ' ε') καὶ ἐκτενεστάτη βιβλιογραφία (I-VII), διαιρεῖται εἰς τρεῖς μεγάλας παραγράφους. Ἐν τῇ πρώτῃ τούτων γίνεται λόγος καθ' ἑλοῦ περὶ τῶν πρωτογόνων λαῶν ἀνερχομένων σήμερον εἰς 130 ἑκατομμύρια (σ. 1-22) Ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐξετάζεται ἡ θρησκευτικὴ φαινομενολογία παρὰ τοῖς πρωτογόνοις καὶ δη α) τὸ Θεῖον, ὅφ' ὁ νοεῖται ὁ καθ' ἑλοῦ ἀόρατος ἄυλος κόσμος, συμπεριλαμβανομένου, ἐκτὸς τοῦ ἐνὸς ὕψιστου Ὄντος, καὶ τῶν Δυνάμεων καὶ τῶν ποικίλων πνευματικῶν ὄντων καὶ τῶν ψυχῶν, β) ἡ μάγεια, γ) ἡ λατρεία, δ) ἡ θεωρία τοῦ Frazer περὶ τρισταδιακῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου μετ' ἀντικρούσεως αὐτῆς, ε) ὁ θρησκευτικὸς χαρακτήρ τῆς πρωτογόνου μυθολογίας, ζ) ἡ ἐσχατολογία καὶ ζ) ἡ ἠθικὴ τῶν πρωτογόνων (σελ. 25-116). Ἐν δὲ τῇ τρίτῃ παραγράφῳ ὑποδεικνύονται τὸ χρέος καὶ ἡ δυνατότης χριστιανικοῦ εὐαγγελισμοῦ τῶν 130.000.000 πρωτογόνων, οἰοῦναι ὡς συμπέρασμα καὶ κατακυλίσαι τῆς προηγηθείσης ἐκθέσεως, συμφώνως πρὸς τε τὴν φύσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς τῆς μόνης παγκοσμίου θρησκείας, ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῶν δεδομένων τῆς Π. καὶ τῆς Κ. Διαθήκης, χρέος ἐπεκτεινόμενον καὶ εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν (σελ. 117-136). Ἐπακολουθεῖ ἐπίσημοίς περὶ παρανοήσεως, παρερμηνείας καὶ παραχρῆσεως τοῦ ὄρου «Φετιχισμὸς» (σ. 137-140) καὶ τέλος διεξοδικὸν ἐρετήριον (σ. 141-150). Ἐς σημειωθῆ ἑναυθῶα, ὅτι καὶ ἐν ἐκάστῃ τῶν τριῶν μεγάλων παραγράφων, ἐκτὸς τῆς προταχθείσης τοῦ βιβλίου πλουσίας βιβλιογραφίας, παρατίθεται ἀφθονος νέα εἰδικὴ βιβλιογραφία χρησιμωτάτη εἰς τὸν ἀναγνώστην διὰ τὴν περαιτέρω μελέτην τῶν ζητημάτων. Καὶ μόνον ἐκ τοῦ συντόμου τούτου διαγράμματος τοῦ περιεχομένου τῆς ἀξιολογωτάτης μονογραφίας ταύτης δύναται νὰ ἐννοήσῃ τις τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς, σπουδαιότητα διαπιστουμένην ἐκ τῆς μελέτης τῆς ἐν αὐτῇ ἐμπεριστατωμένης ἀναπτύξεως τῶν ζητημάτων, πειθούσης τὸν ἀναγνώστην, ὅτι διὰ τῆς ἐργασίας ταύτης πληροῦται σπουδαῖον κενὸν ἐν τῇ παρ' ἡμῶν σχετικῇ γραμματείᾳ.

II. I. Μπρατσιώτης.

Augustin Kardinal Bea, Die Einheit der Christen. Probleme und Prinzipien, Hindernisse und Mittel, Verwirklichungen und Aussichten, Herder. Freiburg—Basel—Wien. 1963. Seiten 278.

Μία τῶν σπουδαιοτέρων χειρονομιῶν τοῦ ἐκλιπόντος μεγάλου πάπα Ἰωάννου τοῦ ΚΓ' ἦτο ἀναμφιβόλως καὶ ἡ ἐπὶ τῇ συγκλήσει τῆς Β' ῥωμαιοκαθολικῆς καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου τοῦ Βατικανοῦ καὶ πρὸς ὀλοκλήρωσιν τοῦ ἔργου τῆς Ἰδρυσεὶς καὶ τῆς «Γραμματείας διὰ τὴν προαγωγήν τῆς ἐνότητος τῶν χριστιανῶν» (1960) καὶ ἡ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτοῦ τοποθέτησις μιᾶς ἐξαιρετοῦ ἐκκλησιαστικῆς προσωπικότητος, τοῦ ἐγκρίτου τέως καθηγητοῦ τῆς Π. Διαθήκης καὶ διευθυντοῦ τοῦ ἐν Ῥώμῃ Istituto Biblico πατρὸς Αὐγουστίνου Βεα προαχθέντος εἰς ἐπίσκοπον καὶ καρδινάλιον ὑπὸ τοῦ μνημονευθέντος Πάππα. Εἶναι γνωστὴ ἡ παρὰ τὴν προβεβηκυῖαν ἡλικίαν του καταπληκτικὴ δραστηριότης τοῦ ἀνδρός, ἐπισκεφθέντος ἐν τῇ ἐκτελέσει τῆς ὑψηλῆς του ἀποστολῆς διαφόρους χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, ἐπ' ἐσχάτων δ' ἑλθόντος, ὡς γνωστόν, καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ κεφαλῆς τῆς τιμητικῆς συνοδείας τῆς ἐπιστραφείσης εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Πατρῶν τιμίας Κάρας τοῦ

ἀγίου Ἀνδρέου, τοῦ πρωτοκλήτου. Τὴν εὐδωσιν τῆς ὑψηλῆς του ἀποστολῆς ἀποσκοπεῖ καὶ τὸ μετὰ χεῖρας περισπούδαστον ἔργον τοῦ συμπαθεστάτου Καρδινάλιου ὑπὸ τὸν χαρακτηριστικὸν τίτλον «Ἡ ἐνότης τῶν Χριστιανῶν». Τὸ ἔργον τοῦτο, ὡς περ ἀπεστάλη εἰς ἅπαντας τοὺς Ἑλληνας πανεπιστημιακοὺς καθηγητὰς τῆς Θεολογίας, ἀπαρτίζεται ἐκ τριῶν μερῶν, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ὁποίων ἐπισημαίνονται τὰ κύρια προβλήματα τῆς ἐνότητος, τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν διδασκαλίαν, αἱ ἀρχαὶ τῶν ἐνωτικῶν προσπαθειῶν καὶ τὰ μέσα πρὸς ἄρσιν τῶν ἐμποδίων τῆς ἐνότητος (σ. 13-168), ὡς καὶ τὰ ἐμπόδια εἰς τὰ ὅποια ἡμεῖς οἱ «Ἕλληνες θὰ ἐπεθυμοῦμεν νὰ προστεθῇ ἀπαραιτήτως καὶ ἡ νεοσύλληκτος ἐν Ἑλλάδι (μόλις ἀπὸ τοῦ 1923 χρονολογουμένη) Οὐνία. Τὸ δεύτερον μέρος ἀσχολεῖται περὶ τὴν νεοσύστατον «Γραμματεῖαν διὰ τὴν ἔνωσιν» καὶ δὴ περὶ τὴν σύνθεσιν, τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν δρᾶσιν αὐτῆς, ὡς καὶ τὰς κατ' αὐτῆς ἐξωκαθολικὰς ἀντιδράσεις κατὰ τὴν διαρρεῦσασαν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της διετίαν (σ. 169-198). Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ μέρει παρατίθενται ἐν περιλήψει συντενευθεῖς τοῦ προέδρου τῆς Γραμματείας ταύτης Καρδινάλιου Bea, ἐν αἷς ἐκτίθενται αἱ δυνατότητες καὶ αἱ βλέψεις διὰ τὴν ἐνωτικὴν προσπάθειαν κατὰ τρόπον διασαφηνίζοντα τὰ περιεχόμενα τῶν δύο προηγουμένων μερῶν (σ. 199-237). Τὸ δὲ ἔργον τοῦτο, ὡς περ ἐγράφη πρωτοτύπως Ἰταλιστὶ καὶ μετεφράσθη καὶ εἰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας καὶ τοῦ ὁποίου προτάσσεται εἰς α γ ῶ γ ἡ τοῦ π. Rob. Tucci (σ. 7-10), καταλείεται δι' ἔκτενοῦς ἐπιλόγου ὑπὸ τὸν τίτλον «ἡ ὁδὸς τῆς Ἐκκλησίας ἀνά τὸν κόσμον κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον», ἐνθα ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ὀδυνηρᾶς πείρας τοῦ ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν ἐκτίθενται αἱ ἐπιπροσθοῦσαι εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐνώσεως μεγάλαι δυσχέρειαι, ὡς καὶ τὰ αἷτια αὐτῶν, ἐνώσεως νοουμένης, κατὰ τὸν σεβασμιώτατον συγγραφέα, βεβαίως ὡς ἐπανόδου τῶν 400 ἑκατομμυρίων βεβητισμένων (ὀρθοδόξων καὶ προτεσταντῶν) εἰς τὸν ὀρατὸν ὀργανισμὸν τῆς Ἐκκλησίας τῶν 500 ἑκατομμυρίων (εἰς ὅσους ἀνέρχονται οἱ πιστοὶ αὐτῆς ῥωμαιοκαθολικοὶ, πάντοτε κατὰ τοὺς ἰδίους αὐτῶν ὑπολογισμοὺς), τῆς Ἐκκλησίας τῆς τεθεμελιωμένης «ἐπὶ τὴν πέτραν», δηλ. (κατὰ τὸν σ.) τὸν ἀπόστ. Πέτρον καὶ τοὺς διαδόχους του (Ματθ. ις' 18) καὶ ἀποτελοῦσης τὴν «αὐλήν» τῆς «μιάς ποιμνης», τῆς συγκροτηθεῖσας διὰ τῆς ἐπιστροφῆς καὶ τῶν ἐξω αὐτῆς προβάτων, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου (Ἰω. ι' 14-16), ἐνώσεως τέλος πραγματοποιηθεῖσας διὰ τῆς ὑπερνικήσεως τῆς ἀμαρτίας ἐλέει καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης τῶν χριστιανῶν, ἵνα βασιλεύσῃ ἐκεῖνος «ὃν δεῖ βασιλεύειν ἄχρις οὗ θῆ ἅπαντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ», «ὃ Υἱὸς», ὅστις «καὶ αὐτὸς ὑποταγῆσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ἡ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν» (Α' Κορ. ιε' 25 ἐξ.). Ἐπακολουθοῦσι δαφιλεῖς σημειώσεως εἰς τὰ περιεχόμενα τοῦ βιβλίου (σ. 255-275) καὶ βιβλιογραφία περιοριζομένη εἰς τὰ σχετικὰ δημοσιεύματα τοῦ Καρδινάλιου (σ. 274-278).

Ὁ ἐπισταμένως μελετῶν τὸ παρὸν ἔργον ὀρθόδοξος θεολόγος δὲν βλέπει μὲν ὑποχώρησιν ἀπὸ τῶν κυρίων σημείων τῆς ῥωμαιοκαθολικῆς ἐκκλησιολογίας, ὡς ἔχει αὐτῆς διημογραφικῆ διὰ μέσου 15 περίπου αἰώνων, μάλιστα δὲ διὰ τῶν γνωστῶν ἀποφάνσεων τῆς Α' Βατικανῶν Συνόδου, ἱκανοποιεῖται ὅμως ἀφ' ἐνὸς ἀπὸ τοῦ πνεύματος τῆς συνέσεως, τῆς διαλλακτικότητος καὶ τῆς ἀγάπης, ἀρετῶν κοσμουσῶν τὸν διαπρεπῆ γερμανοκαθολικὸν θεολόγον καὶ ἱεράρχην, ζῶντα ἐντὸς τοῦ κλίματος, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν ἡ χριστιανικὴ σοφία καὶ ἀγαθότης Παύλου τοῦ ΚΤ', ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τῆς, ἂν ἔμπαρκαῖς, ἀλλὰ πάντως πολὺ καλυτέρας πολλῶν ὀμοδόξων τοῦ θεολόγων γνώσεως τῶν πραγμάτων τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἀκριβῶς δὲ τὰ προσόντα τοῦ σεβασμιωτάτου Καρδινάλιου, ἐν συνδυασμῷ μετὰ τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ ὕφους τοῦ βιβλίου τοῦ πείθουσι τὸν ὀρθόδοξον ἀναγνώστην, ὅτι καὶ ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ πράγματι ἀναμείνει πολὺ, περισσότερα ἀπὸ τὴν θείαν εὐπλαγχνίαν, πανσοφίαν καὶ παντοδυναμίαν, παρὰ ἀπὸ τὴν πειστικότητά των ἐπιχειρημάτων αὐτοῦ. Ὁ δὲ γράφων τὰς γραμμάς ταύτας, ὅστις, ἔχει τὴν τιμὴν νὰ γνωρίζῃ αὐτὸν ἤδη πρὸ τοῦ πολέμου ἀπὸ τῆς ἀλληλογραφίας καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων του ὡς ἐγκρίτου παλαιοδιαθη-

κολόγου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ προσωπικῆν γνωριμίαν συναφθεῖσαν πρὸ 13 ἐτῶν κατὰ τὴν ἐπίσκεψίν του εἰς τὸ ὑπὸ τὴν τότε διεύθυνσίν του Istituto Biblico ἐν Ῥώμῃ, αἰσθάνεται ἐκ τῆς μελέτης τοῦ παρόντος βιβλίου αὐξοῦσαν τὴν χαρὰν, ἣν ἐδοκίμασεν ἐπὶ τῇ εἰδήσει ὅτι εἰς τὰς χεῖρας ἐνὸς οὕτω διακεκριμένου ἐπιστήμονος καὶ χριστιανοῦ ἐνεπιστεύθη ὁ ἀείμνηστος πάπας Ἰωάννης ἐν ἔργον, ὅλον εἶναι ἡ «Γραμματεία διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν χριστιανῶν».

Π. Ι. Μπρατσιώτης.

Le Millénaire du Mont Athos (1963-1963) Études et Mélanges. Éditions de Chevetogne I. 1963. Σελ. 450.

La vie de St. Athanase l' Athonite. Millenaire du Mont Athos. Chevetogne, 1963. Σελ. 100.

Τῶν ἑορτῶν τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐπὶ τῇ χιλιετηρίδι τοῦ Ἁγιωνύμου Ὀρους μετέσχεν, ὡς γνωστόν, καὶ μερὶς τοῦ ῥωμαιοκαθολικοῦ κόσμου ἐν Γερμανίᾳ, Βελγίῳ κ.ά. Μία δὲ τῶν λαμπροτέρων ἐκδηλώσεων τοῦ κόσμου τούτου ὑπῆρξεν ἀφ' ἐνὸς ὁ μερίμνη τῆς ἐν Chevetogne τοῦ Βελγίου γνωστῆς φιλενωτικῆς τῆς Βενεδικτινῶν Μονῆς, ἐν συνεργασίᾳ καὶ μετὰ καὶ τῆς ἐν Abbazia Benedettina τῆς παρὰ τὴν Βενετιάν νησίδος τοῦ S. Giorgio, αὐτόθι ἑορτασμοῦ τοῦ μεγάλου τούτου γεγονότος, τῆ συμμετοχῇ πολλῶν ἐκλεκτῶν λογίων θαυμαστῶν τοῦ Ἁγιωνύμου Ὀρους ἐκ διαφόρων μερῶν τοῦ κόσμου, ἐν οἷς καὶ Ἑλλήνες, διὰ σειρᾶς ὁμιλιῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἔκδοσις τῶν ὁμιλιῶν τούτων εἰς δύο πανηγυρικοὺς τόμους, ὧν τὸν I ἔχομεν ἀνὰ χεῖρας καὶ εὐγνωμόνας βιβλιογραφοῦμεν ἀπὸ τῶν σηλῶν τούτων. Ὁ τόμος οὗτος, τοῦ ὁποίου προτάσσεται ἐγκάρδιος τιμητικὴ ἀφιέρωσις ἐλληνιστὶ «πασῶν τῶν τῆς Δύσεως μοναχικῶν τάξεων», ὡς «τεκμήριον εὐγνωμοσύνης» ἐπὶ «τῇ πίστει τῆς εὐαγγελικῆς κλήσεως καὶ τῇ τῶν μοναστικῶν παραδόσεων διαφυλάξει», ὡς καὶ ὠραία εἰσαγωγὴ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ περιοδικοῦ Irenikon Dom Olivier Rousseau, ἐξηγοῦντος τὸ «παγχριστιανικὸν διαφέρον» καὶ ἰδιαίτερος τὸ διαφέρον τοῦ Δυτικοῦ μοναχικοῦ κόσμου διὰ τὸ βαρυσήμαντον γεγονός τῆς χιλιετηρίδος τοῦ Ἁγίου Ὀρους, περιέχει τὰς ἐξῆς 19 συμβολὰς εἰς τὰς κυριωτέρας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας: 1) Jean Décarreaux (Paris) Ἀπὸ τοῦ πρωτοτόνου μοναχισμοῦ εἰς τὸν Ἀθωνικὸν (σ. 19-58), 2) Paul Lemerle (Paris), Ὁ ἀρχαῖος βίος τοῦ ἁγ. Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου, ἐκ τοῦ ἰα' αἰῶνος, (σ. 20-59), 3) Dom Julien Leroy (En-Calcat), Ἡ μεταστροφή τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου εἰς τὸ κοινοβιτικὸν ἰδανικὸν καὶ ἡ ἐπίδρασις τοῦ Στουδίου (σ. 60-101), 4) Dom Pierre Dumont (Chevetogne), Ὁ ἡγούμενος ἐν τῷ Τυρικῷ τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου (σ. 121-134), 5) Αντ. Κομίνη (Ἀθήναι), Ἀγνωστος κανὼν (ὑμνογραφικὸς) εἰς μνήμην τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου (σ. 135-144), 6) Franz Dölger (München), Αὐτοκράτωρ καὶ μοναχὸς ἐν τῷ Ἄθῳ (145-148), 7) Dom Ascari Mundo (Montsérat), Ἀλφόνσος ὁ Ε' τῆς Ἀραγονίας καὶ ὁ Ἄθως (149-160), 8) Dom Jean Leclercq (Clerveaux), Ὁ ἐρημιτισμὸς ἐν τῇ Δύσει μέχρι τοῦ ἔτους 1000 (σ. 161-180), 9) M. Mc. Nulty, (Bangor) καὶ B. Hamilton (Nottingham), Orientale lumen — Magistra Latinitas — Ἑλληνικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τὸν δυτικὸν μοναχισμὸν 900-1100 (181-216), 10) Agostino Pertusi (Milano), Μοναστήρια καὶ μοναχοὶ Ἰταλοὶ ἐν τῷ Ἄθῳ κατὰ τὸν πρόμικρον Μεσαίωνα (217-252), 11) Dom Jean Leclercq (Clerveaux), «Ledere» ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἐν τῇ Δύσει Ἡσυχασμοῦ (253-264), 12) Dimitri Dimitrievic (Βελιγράδιον), Ἡ σημασία τοῦ σερβικοῦ μοναχισμοῦ καὶ αἱ ἀρχαὶ αὐτοῦ ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Χιλανδαρίου (265-278), 13) Igor Smolitsch (Berlin), Ὁ Ἄθως καὶ ἡ Ῥωσία (279-318), 14) Jean Kirchmeyer (Chantilly), Ἡσύχιος ὁ Σιναιτῆς (319-330), 15) Paul Evdokimov (Paris), Ὁ ἑσωτερικὸς μοναχισμὸς (331-352), 16) Leon Zander (Paris), Ὁ μο-

ναχισμὸς — πραγματικότης καὶ ἰδανικὸν — ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Δοστογιέβσκη (353-372), 17) Const. Konstantopoulos, Τὸ μήνυμα τοῦ Ἁγ. Ὁρους πρὸς τὸν σύγχρονον κόσμον, 18) Νικ. Ἀντωνοπούλου Ἡ διεθνὴς κατάστασις τοῦ Ἁθω (381-400), Jean Darrouzes, Κατάλογος τῶν πρώτων τοῦ Ἁθω. (407-44). (407-44). Ἔπονται ἀλφαβητικὸς κατάλογος (446-7) καὶ πῖναξ τῶν περιεχομένων (449-50)

Τοιοῦτο εἶναι τὸ περιεχόμενον τοῦ I πανηγυρικοῦ τόμου τῆς I. Μονῆς Chevetogne καὶ διὰ μέσου αὐτῆς, ὡς ἀναφέρει καὶ ἡ ἀφιέρωσις (σ. 7), ὄλου τοῦ Δυτικοῦ Μοναχισμοῦ ἐπὶ τῇ χλιετηρίδι τοῦ Ἁγίου Ὁρους τοῦ Ἁθω. Καὶ μόνον δὲ τὰ ὀνόματα τῶν συγγραφέων καὶ οἱ τίτλοι τῶν ἐνταῦθα περιεχομένων συμβολῶν αὐτῶν ἀρκοῦσιν εἰς ἐπισήμανσιν τῆς σπουδαιότητος τῆς προσφορᾶς ταύτης, δι' ἧς ἐξαίρεται ἡ σημασία τοῦ Ἀγιωνύμου Ὁρους οὐ μόνον διὰ τὴν Ὁρθοδοξίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Δυτικὴν χριστιανοσύνην. Ἐλπίζομεν δ' ὅτι ἡ εὐπρόσδεκτος αὕτη προσφορά, ὡς μνημεῖον ἑσσεῖ, θὰ ἀποτελέσῃ σοβαρὰν ἐνίσχυσιν τοῦ τε Ἁγίου Ὁρους καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας (τῆς ὁποίας «οἰοεῖ ὡς καρδίαν» χαρακτηρίζεται τοῦτο ὑπὸ τοῦ Dom Oliv. Rousseau), πρὸς περαιτέρω διαφύλαξιν καὶ σύντονον. ἀξιοποίησιν τῶν ἐμπεπιστευμένων θησαυρῶν «εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. μέχρι καταστήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότητά τῆς πίστεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ» (Ἐφεσ. δ' 13. πρβλ. καὶ Ἀποκαλ. γ' 7-18).

Ἐτέρα μικρά, ἀλλ' ἀξιόλογος προσφορά τῆς I. Μονῆς τῆς Chevetogne εἰς τὸ Ἀγιωνύμιον Ὁρος ἐπὶ τῇ χλιετηρίδι αὐτοῦ εἶναι ὁ μετὰ χεῖρας βίος τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, τοῦ Ἀθωνίτου, ἐν γαλλικῇ μεταφράσει ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τε ἑλληνικῆς τῶν Analecta Bollandiana (1900) καὶ ἑτέρας μεταφρασθείσης γαλλιστὶ καὶ δημοσιευθείσης ἐν τῷ Irénikon τῶν ἐτῶν 1931-32. Ἡ παρούσα καλλιτεχνικὴ ἔκδοσις εἶναι εἰκονογραφημένη τῇ συνεργασίᾳ τοῦ καλλιτέχου ἁγιογράφου κ. Ρ. Κοψίδου τῆς σχολῆς τοῦ κ. Φ. Κόντογλου, εἰς ἣν ἀνετέθη ἡ διακόσμησις τοῦ Βυζαντινοῦ ναοῦ τῆς Μονῆς τοῦ Chevetogne.

## II. I. Μπρατσιώτης.

Κωνστ. Γ. Μπόνης, Ὁ ἅγιος Αὐγουστίνος ἐπίσκοπος Ἰππῶνος. Βίος καὶ συγγράμματα. Ἀθήναι 1964. Σελ. 106.

Εἰς τὸν ἱερὸν Αὐγουστίνον, ὅστις τυγχάνει οὐ μόνον εἰς τῶν μεγίστων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ἐν τῶν μεγίστων πνευμάτων τῆς παγκοσμίου ἱστορίας καὶ τοῦ ὀποιοῦ διάφορα ἔργα ἔχουσι μεταφρασθῆ ἑλληνιστὶ ἤδη ζῶντος αὐτοῦ, εἶναι ἀφιερωμένα πλεῖστοι ὅσαι καὶ ἀρισταὶ μονογραφαίαι εἰς ξένας γλώσσας, ἐκτὸς δὲ τῆς Πατρολογίας τοῦ ἀειμνήστου Δ. Μπαλάνου, ἔγραψαν παρ' ἡμῖν περὶ αὐτοῦ ἄλλοι τε καὶ Εὐγένιος ὁ Βουλγαρικὸς καὶ ὁ Ἀ. Δ. Κυριακός. Οὐχ ἤττον ὁμως ἔλειπεν εἰδικὴ μονογραφία καὶ τὸ κενὸν τοῦτο ἤλθε νὰ πληρώσῃ ὁ καθηγητὴς τῆς Πατρολογίας κ. Κ. Μπόνης ἐν τῇ μετὰ χεῖρας λίαν ἐνδιαφερούσῃ πραγματείᾳ αὐτοῦ. Αὕτη διαιρεῖται εἰς δύο μέρη. ἐν τῷ α' τῶν ὀποίων ἐξετάζεται ὁ βίος (65-56) καὶ ἐν τῷ β' ἀναλύονται καὶ ἐρευνῶνται τὰ συγγράμματα αὐτοῦ (57-102). Ἐν τῷ βιογραφικῷ μέρει ἐξετάζονται 1) τὰ τῆς γεννήσεως, τῶν γονέων καὶ τὰ τῆς νεανικῆς ἡλικίας καὶ ἡ μόρφωσις αὐτοῦ, 2) τὰ τῆς περιόδου τοῦ ἑπηρεασμοῦ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Μανιχαϊσμοῦ, 3) τὰ τῆς ἐν Μεδιολάνου ἐγκαταστάσεως καὶ τῆς ἀπομακρύνσεως αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Μανιχαϊσμοῦ, 4) τὰ τῆς παραιτήσεως ἀπὸ τοῦ διδασκτικοῦ ἔργου του, τὰ τοῦ βαπτίσματος αὐτοῦ καὶ τὰ τοῦ θανάτου τῆς μητρὸς του Μωννίκης, 5 καὶ 6) τὰ τῆς ἐν Ρώμῃ προσωρινῆς ἐγκαταστάσεως καὶ τὰ τῆς εἰς Ἀφρικήν ἐπιταροφῆς του, 7 καὶ 8) τὰ τῆς διακονίας αὐτοῦ ὡς πρεσβυτέρου καὶ τῆς εἰς ἐπίσκοπον Ἰππῶνος προχειρίσεως αὐτοῦ, 9 καὶ 10) ἡ κατὰ τοῦ Πελαγיאτισμοῦ καὶ τοῦ Δονατισμοῦ δρᾶσις καὶ τὸ τέλος αὐτοῦ. — Τοῦ β' μέρους περὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Αὐγουστίνου, προτάσσεται γενικὴ δὲ περὶ αὐτοῦ ὡς πολυγραφωτάτου συγγραφέως καὶ δὴ καὶ περὶ τῆς τεραστίας ἐπιδράσεως αὐτοῦ, μεθ' ἧς ἐπακολουθεῖ ἡ κατανομὴ τῶν ἔργων αὐτοῦ Α. Αὐτοβιογραφικά. Ἐνταῦθα ἀνή-

κουσιν α) αἱ λεγόμεναι ἀναθεωρήσεις (Retractationes), ἐνθα αὐτὸς ὁ ἱερός πατὴρ κρίνει καὶ ἀναλύει τὰ συγγράμματά του καὶ β') αἱ περίφημοι Ἐξομολογήσεις (Confessiones), «μοναδικὸν φιλολογικὸν εἶδος αὐτοβιογραφίας χριστιανικῆς, ἔργου» καταπληκτικὴν ἀσκήσαν καὶ ἀσχοῦν ἐπὶ τοὺς ἐπιγενεστέτους ἐπίδρασιν, ἀλλὰ καὶ αὐστηρᾶς τυχὸν κριτικῆς καὶ ἐρρωμένως κατ' αὐτῆς ὑποστηριχθέν. Β. Φιλοσοφικά ἔργα. Γ. Θεολογικά, τὰ καὶ πολυπληθέστερα (ἀπολογητικά, δογματικά, πολεμικά, ἐξηγητικά, ἠθικά, ὁμιλίας, ἐπιστολαὶ καὶ ποιήματα), ὧν τὸ σπουδαιότατον εἶναι τὸ *De civitate Dei*. Μετ' αὐτὰ ἐν ἰδιαιτέρᾳ § γίνεται λόγος περὶ τῶν ἑλληνικῶν μεταφράσεων αὐγουστινείων ἔργων (σελ. 97-98). Ἡ ἐμπεριστατωμένη καὶ ὠραία μονογραφία καταλείπεται διὰ στοχαστικοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ ἀνδρός ὡς λογοτέχνου, ὡς χριστιανοῦ φιλοσόφου, ὡς θεολόγου καὶ ὡς προσωπικότητος. Ἔπονται πίνακες ἑλληνικῶν καὶ ξένων ὀνομάτων καὶ ἀναλυτικὸς πίναξ περιεχομένων (σ. 103-106). Μόλις δὲ εἶναι ἀνάγκη νὰ σημειώσωμεν, ὅτι συμμεριζόμεθα πλήρως τὴν τελικὴν τοῦ κ. Μπόνη κρίσιν, ὅτι ἀσφαλῶς ἡ Ἑλληνικὴ Θεολογία καὶ ἡ ἑλληνικὴ καθόλου διανόησις ἔχουν ἄπειρα νὰ καρπωθοῦν καὶ διδασχθοῦν παρὰ τοῦ κατὰ Θεὸν σοφοῦ τούτου διδασκάλου».

Π. Ι. Μπρατσιώτης.

Βασιλ. Μ. Βέλλα, Τὸ βιβλίον τῆς Ῥούθ. Ἑρμηνεῖα—Μετὰφρασις ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ—Κείμενον τῶν Ο'—Σχόλια. (Ἑρμηνεῖα Παλαιᾶς Διαθήκης 6). Ἀθήναι 1964 σελ. ἠριθμ. 55. (Ἐκδ. οἴκος «Ἀστὴρ»).

Ἡ μοναδικὴ ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἑλληνικῇ Θεολογίᾳ ἐπιστημονικῇ σειρά ἑρμηνευτικῶν Ὑπομνημάτων εἰς τὰ βιβλία τῆς Π. Διαθήκης, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Βασ. Βέλλα, καὶ βραβευθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, παρουσίασε, 14 ἔτη ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ τελευταίου τεύχους (1950), τὸ ἕκτον τεῦχος περιλαμβάνον τὸ βιβλίον τῆς Ῥούθ. Τὸ «πασίγνωστον», «μικρὸν» καὶ «ὠρασιότατον βιβλίον τῆς Ῥούθ» ὑπομνηματίζει ὁ κ. Καθηγητῆς διαιρῶν τὴν ὅλην ἐργασίαν εἰς δύο μέρη. Ἐν τῷ Α' μέρει (Ἐισαγωγή) ἐξετάζει τὸ περιεχόμενον καὶ τὸν σκοπὸν τῆς συγγραφῆς τοῦ βιβλίου (σ. 5-7). Ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς συγγραφῆς τοῦ βιβλίου ὁ σ. ἐπαναλαμβάνει παλαιότεραν γνώμην του, «ἥτις ἐκπροσωπεῖ καὶ σήμερον τὴν γνώμην μου παρὰ τὸ διαρρῆυσαν ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως αὐτῆς διάστημα» (σ. 7) (πρβλ. Β. Βέλλα, Ὁ σκοπὸς τῆς συγγραφῆς τοῦ βιβλίου τῆς Ῥούθ. Ἀθήναι 1956 καὶ «The Book of Ruth and his Purpose» 1954). Κατὰ ταύτην «σκοπὸς τῆς συγγραφῆς τοῦ βιβλίου τῆς Ῥούθ εἶναι ὁ τονισμὸς τῆς συνοχῆς τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας διὰ τῆς προβολῆς τοῦ παραδείγματος τῆς (ἄλλοθνοῦς) Ῥούθ» (σ. 7). Τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐπιδιώκει ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου — κατὰ τὸν κ. Καθηγητὴν — πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς παρατηρουμένης χαλαρώσεως τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν. (Ἡσ. 3,5 Μιχ. 7,6 Ἱερ. 9,3-4 καὶ Μαλαχ. 3,24). 2) Ἐξετάζει τὸν χρόνον τῆς συγγραφῆς τοῦ βιβλίου (σ. 7-10) τοποθετῶν τοῦτον μετὰ τὸ Δευτερονόμιον καὶ πρὸ τοῦ Ἔσδρα καὶ Νεεμίου (5ος αἰὼν), δεχόμενος ταυτοχρόνως ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐχρησιμοποίησεν παλαιότεραν διήγησιν, τὴν ὅποιαν περιβάλλει διὰ «λογοτεχνικῆς μορφῆς» (σ. 10). 3) Ὁ συγγραφεὺς καὶ ἡ θέσις ἐν τῷ Κανόνι ἐξετάζονται ἐν συνεχείᾳ (σ. 10-11). Ὁ συγγραφεὺς τῆς Ῥούθ χαρακτηρίζεται ὡς Ἰουδαῖος «ἀπεπρωτισμένος μὲ λογοτεχνικὸν τάλαντον»... παρουσιάσας ἀριστούργημα τι τῆς Ἰσραηλιτικῆς διηγηματογραφίας» (σ. 10). Ἡ παράδοσις περὶ τοῦ Σαμουὴλ ὡς τοῦ συγγραφέως τοῦ βιβλίου προήλθεν ἐκ τῆς πρὸ βιβλίων τοῦ Σαμουὴλ θέσεως τούτου (σ. 10). 4) Περὶ τῆς θρησκευτικῆς καὶ λογοτεχνικῆς ἀξίας τοῦ βιβλίου λέγονται πολλὰ τὰ ἐνδιαφέροντα (σ. 11-15). Τὴν μὲν λογοτεχνικὴν ἀξίαν τοῦ βιβλίου ἀξιολογῶν ὁ κ. Καθηγητῆς ὀμιλεῖ κατ' ἀνάγκην περὶ τοῦ συγγραφέως, ὁ ὁποῖος μεταξὺ ἄλλων ἔχει «δύναμιν συνθέσεως» καὶ εἶναι «ἀριστοτέχνης εἰς τὴν διαγραφὴν τῶν χαρακτήρων» (σ. 12). Τὸ δὲ θρησκευτικὸν περιεχόμενον τοῦ βιβλίου

παρουσιάζεται ἄξιον πάσης προσοχῆς. Οὕτως ἐξάιρεται ἡ περὶ πίστεως ἀντίληψις κ. ἄ. «ἡ πίστις τοῦ σ. εἰς τὸν παγκόσμιον Θεόν». «Αὐτὸς εἶναι ἡ αἰτία τῶν πάντων, εὐτυχίας καὶ δυστυχίας» (Ῥοῦθ 1, 13. 28. 21, 2,12. 20,4,11), «ζωῆς καὶ θανάτου» (Ῥοῦθ 4,12). «Ἐκδηλὸς εἶναι ἡ πίστις τοῦ σ. εἰς τὴν θεῖαν Πρόνοιαν, ἣτις ἐν τῇ προκειμένη περιπτώσει ἐκδηλοῦται καὶ ἐξυπηρετεῖται δι' ἀνθρώπων, οἵτινες οὕτω παρίστανται ὡς ὄργανα τῆς θείας Προνοίας, ἐξυπηρετοῦντα τὸν σκοπὸν αὐτῆς» (Ῥοῦθ 2,10. 20 καὶ 3,10) καὶ τονίζεται ἡ «ἐλλειψις παντὸς ὑπερφυσικοῦ στοιχείου, τῶν πάντων οἰκονομουμένων καὶ διατηρουμένων ἐν τῇ φυσικῇ σφαίρᾳ καὶ τοῦ σκοποῦ ἐπιτυγχανομένου διὰ τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων» (σελ. 11).

5) Ἐπιτάσσεται ἐκλεκτὴ βιβλιογραφία (σ. 15-16). Ἐν τῷ Β' μέρει (Ἐρμηνεία) ὁ διακεκριμένος Καθηγητὴς χωρεῖ εἰς τὴν ἐργασίαν του, κατὰ τὴν ἤδη γνωστὴν, ἐκ τῶν προηγηθέντων Ὑπομνημάτων, μέθοδον ἐρμηνείας προτάσεων, τῆς κατ' ἐνεπίγραφα τεμάχια ἐρμηνείας τοῦ κειμένου, μετάφρασιν ἐκ τοῦ ἐβραϊκοῦ πρωτοτύπου εἰς ὠραϊαν γλῶσσαν. Διὰ μικροτέρου ὀφθαλμοῦ καὶ κάτωθεν τῆς μεταφράσεως θέτει τὰς τυχὸν διαφόρους ἀναγνώσεις ἢ διορθώσεις μετὰ μνείας τῶν ὑποστηρικτῶν ἐκαστης. Ἀκολουθῶς τίθεται τὸ κείμενον τῆς μεταφράσεως τῶν Ο' (κατὰ τὸν Βατικανὸν κώδικα). Ἔπονται τὰ σχόλια. Ταῦτα δύναται τις νὰ διακρίνη εἰς γενικά, ἀναφερόμενα εἰς ὁλόκληρον τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν τεμάχιον καὶ περιλαμβάνοντα φιλολογικὰς, ἱστορικὰς, ψυχολογικὰς κ.ἄ. παρατηρήσεις. Τὰ γενικά ταῦτα σχόλια νομίζω παρουσιάζουν ἐν τῇ παρούσῃ ἐργασίᾳ μεγαλυτέραν ἔκτασιν ἐκείνης, τὴν ὅποιαν κατεῖχον εἰς τὰ προηγηθέντα Ὑπομνήματα τῆς σειρᾶς. Τὰ εἰδικὰ κατὰ στίχον σχόλια δίδουν τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν συγγραφέα νὰ κρίνη τὰς θέσεις ἄλλων ἐρμηνευτῶν ἐπὶ παγκοσμίου ἐπιπέδου. Τὰ εἰδικὰ σχόλια εἶναι καρπὸς τῆς ἐμβριθείας καὶ τοῦ ἐξυδερκοῦς κριτικοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ καθηγητοῦ· ἐν πάσῃ δυνατῇ συντομίᾳ καὶ θαυμαστῇ περιεκτικότητι ἀνατέμνονται καὶ ἀναλύονται πρόσωπα καὶ πράγματα, σκέψεις καὶ καταστάσεις, ἐπισημαίνονται τόσον ἡ φραστικὴ ὠραιότης ὅσον καὶ ἡ λογοτεχνικὴ ἔκφρασις καὶ τεχνικὴ. Ἡ ὅλη ἐργασία καθίσταται προσιτὴ διὰ τῶν ἐν τέλει πινάκων συντήσεων, μεταγραφῆς τοῦ ἐβραϊκοῦ ἀλφαβήτου καὶ περιεχομένων.

Ἐθλομεν νὰ ἐκφράσωμεν τὴν εὐχὴν, ὅπως ὁ σεβαστὸς Καθηγητὴς συνεχίσῃ τὴν ἐπὶ τοῦ τομέως τούτου ἐργασίαν του, ἢ ὅποια τιμᾶ τὴν ἐλληνικὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην καὶ τὰ ἐλληνικὰ γράμματα. Πρὸς ταχυτέραν μάλιστα ὁλοκλήρωσιν τοῦ βίου ὑπομνηματισμοῦ τῆς II. Διαθήκης θὰ προετίναμεν τὴν συμμετοχὴν καὶ ἄλλων δυναμένων καὶ βουλομένων νὰ ἐργασθῶσι πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν.

Θὰ ἦτο παράλειψις, ἐὰν δὲν ἐξῆρετο ἡ καλαισθητὸς ἐμφάνισις καὶ ἐκτύπωσις τοῦ τεύχους ἐπὶ πολυτελοῦς χάρτου (120 γραμμ.), ἢ ὅποια τιμᾶ τὸν ἐκδόσαντα οἶκον «Ἀστήρ».

Ἡλίας Οἰκονόμος